

“The Big Bang Theory” (“Büyük Patlama”) Dizisinin Türkçe Altyazı Çevirisinde Mizah Aktarımı*

Subtitling Humor in The Series “The Big Bang Theory”

Arsun Uras Yılmaz¹ , Kübra Çakıroğlu²

***Not/Note:** Yazının değerlendirme ve hakem süreçlerinde baş editör yer almamıştır, ilgili yardımcı editör tarafından süreç yürütülmüştür. /The editor-in-chief was not involved in the evaluation and peer review process of the article; the process was carried out by the associate editor.

¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü, İstanbul, Türkiye

²Gaziantep Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Gaziantep, Türkiye

ORCID: A.U.Y. 0000-0001-8266-2822;
K.Ç. 0000-0003-0721-7635

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Kübra Çakıroğlu (Öğr. Gör.),
Gaziantep Üniversitesi, Yabancı Diller
Yüksekokulu, Gaziantep, Türkiye
E-posta: kbrcakiroglu@gmail.com

Başvuru/Submitted: 01.11.2020

Kabul/Accepted: 30.12.2020

Atf/Citation: Uras Yılmaz, A. ve Çakıroğlu, K. (2020). “The Big Bang Theory” (“Büyük Patlama”) Dizisinin Türkçe Altyazı Çevirisinde Mizah Aktarımı. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies*, 13, 23-46.
<https://doi.org/10.26650/ijts.2020.13.0002>

ÖZ

Mizah, görsel-işitsel metinlerde sıklıkla kullanılan bir unsurdur. Görsel-işitsel metinlerde mizah çevirisinde, altyazı ve dublaj gibi görsel-işitsel çeviri türlerinin teknik kısıtlamalarına dilbilimsel faktörlerin yanı sıra ekrandaki daha birçok değişken de eklenince çeviri süreci çevirmen için oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, görsel-işitsel metinlerde mizah aktarımına odaklanılarak çeviri sürecini betimleyici bir şekilde ele almaktır. Görsel-işitsel metinlerde mizah çevirisiyle ilgili kuramsal ve yönetsel bakış açısını uygulamalı bir çalışmada gözlemlemek amacıyla “The Big Bang Theory” adlı ünlü Amerikan komedi dizisinin 3. sezonunda yer alan 23 bölümdeki mizah unsurlarının Türkçe altyazı çevirisine aktarım süreci irdelenmiştir. Dizide mizah unsuru taşıyan örnekler mizah kuramları açısından ele alındığında, en fazla üstünlük ve uyumsuzluk kuramıyla mizahın ortaya çıktığı görülmüştür. Ayrıca, dizideki mizahın en çok replikler üzerinden dilsel öğeler aracılığıyla açığa çıktığı gözlemlenmiştir. Mizah unsurlarının çevirisinde hedef metin odaklı bir çeviri anlayışının benimsendiği ve bu nedenle çeviri sürecinde mizahın İngilizceden Türkçeye daha çok ikame stratejisi kullanılarak aktarıldığı çıkarımı yapılmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, kaynak metindeki mizah örneklerinin başarılı bir şekilde hedef metne aktarıldığı ve kaynak kültürdeki mizah etkisinin hedef kültürde de korunmaya çalışıldığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Görsel-işitsel Çeviri, Mizah, Altyazı Çevirisi, Çeviri Stratejisi, Mizah Kuramları

ABSTRACT

Humor is an element which is frequently used in audiovisual texts. Considering the technical constraints of audiovisual translation types such as subtitling and dubbing along with the linguistic factors and many more variables on screen, the translation process of audiovisual humor could be fairly challenging for the translator. The goal of this present study is to discuss the translation process with a focus on the translation of audiovisual humor. In an attempt to observe the theoretical and methodological approach toward the translation of humor in audiovisual texts in a practical study, the humorous elements in 23 episodes in the 3rd season of the famous American comedy series “The Big Bang Theory” were identified and the translation process of subtitling those into Turkish was examined. When the humorous examples in the series were studied in terms of

humor theories, it was clearly seen that its humor is mostly produced through superiority and incongruity theories. In addition, it was observed that humor in the series was largely dependent on linguistic elements. It was deduced that a target-oriented approach had been adopted in the translation of humor elements and on that account, mainly the substitution strategy had been applied in subtitling humor from English into Turkish. Overall, in this study, it was concluded that the humorous examples in the source text had been successfully translated into the target text and an attempt had been made to preserve the humor effect from the source culture in the target culture.

Keywords: Audiovisual Translation, Humor, Subtitling, Translation Strategy, Humor Theories

EXTENDED ABSTRACT

The worldwide increase in the production of audiovisual materials, with the development of technology, has led to them traveling across the world. This situation has created the need for the translation of audiovisual texts. As a result, the translation of audiovisual texts has gradually become a common practice and gained reputation in Translation Studies. This field, which few studies have examined until recently, is studied by more and more academicians and researchers in detail today.

Humor is an element which is frequently used in audiovisual texts. In the translation of audiovisual humor, the translator needs to pay attention not only to the linguistic factors but also to many more variables on screen. Considering the technical constraints of audiovisual translation types such as subtitling and dubbing along with all of these, the translation process could be fairly challenging for the translator.

The goal of this present study is to discuss the translation process with a focus on the translation of audiovisual humor. In an attempt to observe the theoretical and methodological approach toward the translation of humor in audiovisual texts in a practical study, the humorous elements in 23 episodes in the 3rd season of the famous American comedy series “The Big Bang Theory” were identified and the translation process of subtitling those into Turkish was examined. For this purpose, specifically, the subtitle translations of the series on channel CNBC-e were analyzed and other translations in digital media or fan subs were not included in this study. The main reasons why this particular show was chosen for humor analysis are that it addresses a large audience in Turkey, its humor mostly arises through cultural references, and the series also has various examples of verbal humor.

For our corpus study, firstly, the humorous lines in 23 episodes of the 3rd season, the contexts of these lines and their Turkish subtitles were determined. Secondly, humorous elements in the series were classified according to the eight humor categories proposed by Juan José Martínez-Sierra in his work “Translating Audiovisual Humour. A Case Study”. These categories are Community-and-Institutions Elements, Community-Sense-of-Humor Elements, Linguistic Elements, Visual Elements, Graphic Elements, Paralinguistic Elements, Non-Marked (Humorous) Elements and Sound Elements. Since the humor categories in Sierra’s work were used to examine dubbing translation, those categories were adapted into subtitle

translation in the process of classification of humor elements for the corpus study. Thirdly, humor samples were analyzed in terms of humor theories: Relief Theory which suggests that humor emerges as a result of relieving stress or pleasure, Incongruity Theory according to which humor is produced when one's expectations contradict with the reality, Superiority Theory which claims laughter occurs as a consequence of feeling superior to others, The Script Semantic Theory of Humor which puts forth that a text can be defined as funny if it has script oppositeness and The General Theory of Verbal Humor which proposes certain parameters for comparing humorous texts. Finally, the process of subtitling these samples into the target text, challenges throughout the translation process, and the strategies implemented to overcome these challenges were discussed.

When the humorous examples in the series were studied in terms of humor theories, it was clearly seen that humor had mostly been produced through the superiority and incongruity theories. In addition, it was observed that humor in the series was largely dependent on linguistic elements. It was deduced that a target-oriented approach had been adopted in the translation of humor elements and on that account, mainly the substitution strategy had been applied in subtitling humor from English into Turkish. Overall, in this study, it was concluded that the humorous examples in the source text had been successfully translated into the target text and an attempt had been made to preserve the humor effect from the source culture in the target culture.

Giriş

1990’lardan bu yana toplumumuzda görsel-işitsel materyallerin çoğalarak dünya çapında yaygınlaşması ve dağıtılması bu materyallerin üretildiği ülkeden başka ülkelere taşınmalarına olanak sağlamış ve böylece görsel-işitsel çeviri hak ettiği tanınırlığı kazanmıştır (Díaz Cintas, 2008: 1). Bu süreçte görsel-işitsel metin çevirisi de bu transferi başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için bir nevi zorunluluk haline gelmiştir. Bunun doğal sonucu olarak bu alandaki araştırmalara da ilgi giderek artmış ve görsel-işitsel metin çevirisi Çeviribilim dalı içerisinde popüler bir çalışma alanı olmuştur.

Görsel-işitsel metinlerde mizah sıkça kullanılan bir unsurdur. Tarih boyunca birçok bilgin, filozof ve araştırmacı kendilerine göre mizahın tanımını yapmaya çalışmış ve mizahın farklı özelliklerinden bahsetmişlerdir. Sözlüklerde mizah *komik* ya da *eğlenceli olma durumu* olarak tanımlanmaktadır. Vandaele için insanı güldüren ya da gülümseten durumlar *mizahi* kabul edilebilir (Vandaele, 1999: 237-238). Mizah üzerine Vandaele’nin yanı sıra pek çok bilgin ve araştırmacı çalışmalar yapmış, mizahın nasıl ortaya çıktığını belirlemeye çalışmışlardır. Yıllar içerisinde, mizahın ne şekilde oluştuğuyla ilgili üç temel mizah kuramı ortaya atılmıştır: *rahatlama*, *uyuşmazlık* ve *üstünlük kuramı*. Bu kuramların yanı sıra Raskin’in öne sürdüğü *Senaryo Temelli Anlambilimsel Mizah Kuramı* (1985) ve yine Raskin ve Attardo tarafından geliştirilen *Sözlü Mizah Genel Kuramı* (1991) mizah ve dil ilişkisi üzerine odaklanan ilk önemli çalışmalardır. Bu kuramlar ayrıca görsel-işitsel metinlerde mizah incelemelerinde araştırma yöntemleri olarak da kullanılmış ve bugün de kullanılmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada, görsel-işitsel metin çevirilerinde mizah aktarımı ele alınmış ve çeviri süreci betimleyici bir şekilde yorumlanmıştır.¹ Bütüncü analizi için, Türkiye’de CNBC-e kanalında 2010-2011 yılları arasında yayınlanan “The Big Bang Theory” (TBBT) adlı dünyaca ünlü Amerikan komedi dizisinin 3. sezonunda yer alan 23 bölümdeki mizah unsurlarının Türkçe altyazı çevirisine aktarım süreci irdelenmiştir. Dizinin sadece CNBC-e adlı televizyon kanalı için yapılan altyazı çevirisi incelenmiş, internet ortamındaki ve dizinin hayranları tarafından yapılan çeviriler bu çalışmada yer almamıştır. Bu araştırma kapsamında, inceleme çalışmalarından önce görsel-işitsel çeviri, mizah kavram ve kuramı ele alınmıştır.

Görsel-İşitsel Çeviri

Görsel-işitsel metin çevirisi (Audiovisual Translation) Çeviribilim dalı içerisinde en hızlı büyüyen alanlardan biridir. Çeviribilim dalı içerisinde görsel-işitsel metin çevirisi alanına ilginin artmasıyla, Gambier ve Gottlieb (2001) ve Orero (2004a) gibi önde gelen akademisyenler, farklı konuları kapsayan çok sayıda eserler düzenleyerek bu alana katkı sağlamıştır (Díaz Cintas, 2008: 1-2).

1 Bu akademik çalışma, Haziran 2019 tarihinde sunulan ““The Big Bang Theory” (“Büyük Patlama”) Dizisinin Türkçe Altyazı Çevirisinde Mizah Aktarımı” başlıklı yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

Görsel-işitsel metin çevirisinde en yaygın kullanılan iki teknik altyazı ve dublaj çevirisidir. Bunların dışında dış ses, öyküleme ve sözlü çeviri de kullanılan teknikler arasındadır. Tiyatro ve opera oyunları çevirilerinde başvuru üst yazı yöntemi de görsel-işitsel metin çeviri türleri kapsamındadır. Bunların dışında yine bu alanla alakalı dil içi çeviri metotları da bulunmaktadır. Örneğin işitme engelli ya da işitme zorluğu yaşayan seyirci kitlesi için altyazı çevirisi veya görme engelli ya da kısmi görüş yetisine sahip seyirci kitlesi için de ses betimleme dil içi çeviri yöntemleri arasında yer alır (a.e., s.7).

Görsel-işitsel metin nedir sorusuna yanıt aramak istersek, Zabalbeascoa'nun "The nature of the audiovisual text and its parameters" adlı makalesinde yer alan tanıma değinmek doğru olacaktır.

"Eğer biz bir metni bir söz edim ya da daha geniş bir ifadeyle herhangi bir iletişim örneği olarak kabul edersek, görsel-işitsel metnin de ses ve görüntü içeren bir iletişim eylemi olduğu sonucuna varırız" (Zabalbeascoa, 2008: 21).²

Bu tanımdan hareketle Zabalbeascoa görsel-işitsel metnin dört kısımdan oluştuğunu belirterek bir tablo çizer (a.e., s.22-23):

Tablo 1. Görsel-işitsel metnin dört bileşeni		
	İşitsel	Görsel
Sözlü	İşitilen sözcükler	Okunulan sözcükler
Sözlü olmayan	Müzik + özel efektler	Resim / Fotoğraf

Zabalbeascoa, prototip bir görsel-işitsel ekran metninin sözlü, sözlü olmayan, işitsel ve görsel unsurlara eşit derecede önem vermesi gerektiğini ileri sürer. Öte yandan, görsel-işitsel metin ve diğer iletişim şekilleri arasında keskin bir sınırdan bahsetmenin kolay olmamasına rağmen görsel-işitsel metnin yazılı ve sözlü şekilden daha farklı bir iletişim şekli olduğunu belirtir. Oluşturduğu çift eksenli tabloda görsel metinlerde yazılı, sözlü, işitsel ya da görsel unsurlara ne kadar çok ağırlık verildiğini gösterir. Örneğin, sessiz bir filmde görsel unsurlar ağırlık taşıyorken başka bir tür film ya da dizide görsel unsurların ötesinde diyaloglara önem verilebilir. Zabalbeascoa görsel işitsel metin çevirisinde çevirmenin anlamı hedef kitleye aktarmak için her zaman sadece sözcükleri çevirmesinden ziyade zaman zaman metin içerisinde bulunan görsel ve işitsel unsurlardan da yararlanabileceğini ileri sürer. Örneğin, çevirmen bazen repliğin geçtiği sahnede anlamın taşınmasına yardımcı olan görsel veya işitsel unsurlar kullanılmışsa o replikteki her bir sözcüğü çevirmemeyi tercih edebilir (a.e., s.29-30).

"Introduction to Audiovisual Translation" başlıklı çalışmasında Adriana Şerban, görsel-işitsel çeviri türlerini beş gruba ayırmıştır: aynı dilde olup işitme engelli ya da işitme güçlüğu çeken izleyiciler için altyazı çevirisi, görme engelliler için ses betimleme, canlı altyazı, üst yazı ve diller arası çeviri (altyazı, dublaj ve üst-ses/anlatı) (2004).

2 Makalemizde yabancı kaynaklardan alınan alıntılar tarafımızca çevrilmiştir.

Şerban, diller arası çeviriyi altyazı, dublaj ve üst-ses/anlatı olarak üç alt grupta sınıflandırmış olsa da Georg-Michael Luyken’in diğer araştırmacılarla birlikte ortak yürüttüğü çalışmasında bu çeviri türünü iki gruba ayırmıştır. Bunlardan ilki yeniden seslendirme (revoicing) olup bu da kendi içinde üçe ayrılır: dudak senkronizeli dublaj, üst-ses/anlatı ve serbest yorum. İkinci grup ise, altyazı çevirisidir (alıntı Reich, 2006: 10).³

Altyazı çevirisi (Subtitling), yazılı bir metnin genellikle ekranın alt kısmında sunulmasından oluşan, konuşmacıların orijinal diyaloglarıyla birlikte görüntüde yer alan söylemsel unsurları (harfler, ara görüntüler, grafiti, yazıtlar, afişler vb.) ve film/dizi müziklerindeki bilgileri (şarkılar, dış sesler) nakletmeye çalışan bir çeviri pratiği olarak tanımlanabilir (Cintas ve Remael, 2007: 8). Altyazılar, sözlü ifadeleri bir ya da iki satırlık yazılı metne dönüştüren bir görsel-işitsel (dil içi ya da diller arası) çeviri şeklidir. Her bir satır en fazla otuz iki-kırk karakterden oluşur ve ekranda iki-altı saniye arası kalır (Sayman, 2011: 11).

Altyazılar, karakterlerin ekranda yaptıklarıyla çelişmemeli, çevrilen metin orijinal diyaloglarla eş zamanlı ekranda görülmelidir. Buna ek olarak, altyazılar sözlü biçimden yazılı biçime geçen bir değişime neden olur ve orijinal metinden sözcüklerin atılması altyazılarda sıklıkla görülen bir durumdur. Yer söz konusu olduğunda ise gerçek ekranın boyutları sınırlıdır ve hedef metin ekranın genişliğine uydurulmak zorundadır. Bu da altyazının en fazla iki satır olup 32-41 karaktere sığdırılmasına neden olur (Cintas ve Remael, 2007: 9).

Mizah Nedir?

Bir olgu olarak mizah ve mizahın felsefi, psikolojik ve fizyolojik doğası, estetik değeri, gerçekle ilgisi, etik standartları, gelenekleri ve kuralları, literatürdeki kullanımı, topluma ve kültüre bağımlılığı yüzyıllardır birçok düşünürün zihnini meşgul etmiştir (Raskin, 1979: 326). Yıllar boyunca düşünürler ve araştırmacılar mizah kavramını kendilerince yorumlamışlar ve bu nedenle herkesin hemfikir olduğu belirli bir mizah tanımı ortaya çıkmamıştır (Ruch, 1998: 6).

Tarihte mizah komedinin bir ögesi olarak görülmüş ve **mizahın** *ince esprî, ironi ya da hiciv gibi komedinin diğer öğelerinden farklı olduğu vurgulanmıştır. Mizahın hayata ve hayatın kusurlarına karşı gülümseyen olumlu bir tavrı işaret ettiği belirtilmiştir* (a.e.).

Mizahın tanımı kendilerine sorulduğunda çoğu kişi mizahın gülümseme ya da kahkaha içermesinden bahsedecektir. Bu açıdan, MacMillan İleri Seviye Öğrenenler için İngilizce Sözlük’te mizah bir durumu ya da eğlenceyi komik hale getirme niteliği olarak tanımlanır (Cintas ve Remael, a.g.e.). Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde mizah *gülmece* olarak tanımlanır.

Öte yandan günümüzdeki araştırmalarda mizah, alandaki bütün olguları kapsayan bir şemsiye terim olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle zaman içerisinde mizah terimi komedi teriminin yerine geçmiş ve mizah sadece gülümseye neden olan olumlu durumlarla kısıtlı

3 Pavel Reich tarafından yazılmış “The Film and The Book in Translation” (2006) başlıklı yüksek lisans tezinde, Adriana Şerban’ın “Introduction to Audiovisual Translation” (2004) ve Georg-Michael Luyken’in diğer araştırmacılarla beraber yürüttüğü “Overcoming Language Barriers in Television: Dubbing and Subtitling for the European Audience” (1991) başlıklı çalışmalarına atıfta bulunulmuştur.

kalmayan tarafsız bir terim olarak görülmüştür. Bu bağlamda mizahın saldırgan da olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca şakalar da günümüzde mizahın bir parçası kabul edilmiş ve üzerinde sıkça çalışılan bir konu olmuştur (Ruch, a.g.e.).

Temel Mizah Kuramı

Geçmişten günümüze filozofların mizahla ilgili farklı görüşleri üç temel mizah kuramının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Platon, Aristoteles ve Hobbes kendimizi başkalarından üstün gördüğümüz için güldüğümüzü belirtmiştir (*üstünlük kuramı*). Kant, Schopenhauer ve Beattie mizahın bildiğimiz ve beklediğimiz şeyler arasındaki uyumsuzlıktan kaynaklandığını iddia etmiştir (*uyumsuzluk kuramı*). Spenser ve Freud ise başkalarına gülmeyi rahatlatıcı bir haz/ keyif/eglençe (pleasure) şekli olarak görmüşlerdir (*rahatlama kuramı*) (Alıntı, Dore, 2008:22)⁴.

1. Rahatlama Kuramı

Rahatlama kuramında insanlar mizahı ve kahkahayı tecrübe eder çünkü bir şekilde stresin azaldığını hissederler (Berlyne, 1972; Morreall, 1983; Shurcliff, 1968). Bireyin gerilimi ortadan kalktığında mizah ortaya çıktığı için mizahın fizyolojik belirtileri bu görüşte en önemli unsurdur. Bu şekilde mizah gergin enerjinin bırakılmasından kaynaklanır. Rahatlama kuramına göre mizah bilinçaltında sosyokültürel kısıtlamaların üstesinden gelinmesini sağlayan enerjinin salınması sonucu ortaya çıkabilir (Freud, 1960; Schaeffer, 1981). Mizah aracılığıyla sosyokültürel sınırlamalara karşı bir duruş ve tutum sergileyen “The Big Bang Theory” dizisinden bazı sahneler rahatlama kuramı çerçevesinde açıklanabilir.

S3B1 ⁵	
<p>KM⁶: WOLOWITZ: I-- Personally, I don't care, but my genitals wanted me to ask. LEONARD: Well, uh, tell your genitals what I do with Penny is none of their business. WOLOWITZ: He says they didn't do it.</p>	<p>HM: -Şahsen ilgilenmiyorum ama üreme organlarım sormamı istediler işte. -Üreme organlarına söyle, Penny ile ben onları hiç ilgilendirmeyiz. -"Yapmadık" diyor.</p>

Wolowitz, Leonard'ın Penny ile görüştiklerinde ikisinin birlikte olup olmadıklarını merak eder. Bu örnekte cinsellikle ilgili bir espri vardır. Seyircinin belki kendi özel hayatında başkalarıyla rahatlıkla konuşamayacağı bu tarz bir konuyu ekrandaki karakterlerin konuşması

4 Margherita Dore, “The Audiovisual Translation of Humour: Dubbing the First Series of the TV Comedy Programme *Friends* into Italian” (2008) başlıklı doktora tezinde, mizah kuramları bölümünde, Morreall'in “Taking Laughter Seriously” (1983), Raskin'in “Semantic Mechanisms of Humour” (1985) ve Attardo'nun “Linguistic Theories of Humour” (1994) başlıklı çalışmalarını referans göstermiştir.

5 S3B1 3. Sezon 1. Bölüm bilgisinin kısaltılmış halidir ve bütüncü analizi boyunca repliklerin ait olduğu sezon ve bölüm bilgileri bu şekilde kısaltmalarla verilecektir.

6 Bütüncü analizi boyunca kaynak metne (KM) ait replikler kutucuğun sol tarafında, bu repliklerin hedef metne (HM) çevirileri kutucuğun sağ tarafında gösterilecektir.

sonucunda gerginliği rahatlamaya dönüşür. Bu nedenle de söz konusu espiye gülerek mizahın ortaya çıkmasını sağlar.

2. Uyuşmazlık Kuramı

Uyuşmazlık kuramına göre insanlar kendilerini şaşırta, umulmadık şeylere ya da tehditkâr olmayan tuhaflıklara gülerler (Berger, 1976; Deckers & Devine, 1981; McGhee, 1979). Doğal olarak şaşırma eylemi uyuşmazlık kuramına göre ortaya çıkan mizahta kilit unsurdur (Shurcliff, 1968). Uyuşmazlık kuramına bu araştırma kapsamında değerlendirdiğimiz diziden bir örnek vermek gerekirse;

S3B3	
SARAH: What are you going to get, Raj?	- Sen ne yaptracaksın, Raj?
KOOTHRAPPALI: With my luck, hepatitis.	- Şansım varsa, sarılık olacağım.

Howard ve Raj'ın barda tanıştığı kızlar onları dövmeçi dükkânına götürür, kızlardan biri Raj'a ne dövmesi yaptıracağını sorar. Bu örnekte izleyici karakterin sorusu üzerine Raj'ın ne tür bir dövme yaptıracağını söyleyeceğini beklemektedir. Fakat bunun yerine Raj dövme iğnesinden hastalık kapacağını düşünmektedir. Seyircinin beklentisiyle karakterin cevabı arasında bir uyuşmazlık bulunduğundan seyirci replikteki espiye güler.

3. Üstünlük Kuramı

Üstünlük kuramına göre, insanlar başkaları üzerinde bir tür zafer kazandıklarını hissettikleri ya da kendilerini diğerlerinden üstün gördükleri için dıştan ya da içlerinden gülerler (Feinberg, 1978; Grotjahn, 1957; Gruner, 1997, 1978; Morreall, 1983; Rapp, 1951; Ziv, 1984). Yetişkinlerin çocukların sözlerine ya da hareketlerine gülmeleri gibi başkalarının “cahil” eylemlerine gülmek bu bakış açısına örnektir. Bu gibi olaylar bireylerin neşelenmesini sağlayarak kahkaha atmalarına neden olur. İncelediğimiz TBBT dizisinden bir sahne, üstünlük kuramına dayandırılabilir bir örnek oluşturabilir.

S3B10	
SHELDON (CON'T): (vo) Subject has arrived. I've extended a friendly, casual greeting.	- Süje, geldi. Dostane ve rahat bir selamlamada bulundum.
PENNY: Ready to get started?	- Başlamaya hazır mısın?
SHELDON: One moment.	- Bir saniye.
SHELDON (CON'T): (vo) Subject appears well-rested and enthusiastic. Apparently, ignorance is bliss.	- Süje, iyi dinlenmiş ve hevesli görünüyor. Bilgisizliğin mutluluk verdiği çok bariz.

Penny Bernadette'in fiziğe olan merakını ve bilgisini görüce kendini Leonard'ın yanında cahil hisseder ve Sheldon'dan kendisine fizik dersleri vermesini ister. Sheldon bunu bir deney olarak görür ve Penny'nin sürecini notlar alarak kaydeder.

Dizide Penny hariç ana karakterlerin hepsi bilimle uğraşan insanlardır. Penny bir restoranda garson olarak çalışmaktadır. Liseden mezun olduktan sonra bir ön lisans programına kayıt olmuş fakat okulu bitirememiştir. Eğitim alanındaki eksikliğinden dolayı çoğu zaman diğer karakterlerin arasında kendini bilgisiz hisseder. Howard'ın kız arkadaşı Bernadette bir mikrobiyologdur ve fiziğe olan merakı nedeniyle alanda bilgi sahibidir. Bu sayede diğer karakterlerle bilimle ilgili rahatlıkla konuşabilmekte ve tartışabilmektedir. Penny bu durumu görünce kendini erkek arkadaşı ve diğer bir ana karakter olan Leonard'ın yanında bilgisiz hisseder ve Leonard'ın ev arkadaşı Sheldon'dan kendisine fizik dersleri vermesini ister.

Sheldon kendisi hariç diğer herkesi cahil ve yetersiz gören ukala bir karakterdir. Dizide sıklıkla diğer karakterlerin ve en çok da Penny'nin bilgisizliğiyle dalga geçer. Penny'ye fizik dersi vermeyi kabul eder fakat bu süreci bile bir deneye dönüştürür. Bu sahnede Penny'nin mutlu ve rahat görünmesinin cahilliğinden kaynaklandığını düşünür. Bir bakıma kendini ondan çok daha bilgili ve üstün göyerek mizahı ortaya çıkarır ve bu üstünlük hali sonucunda oluşan mizahla seyirciyi güldürür.

Mizah alanında ortaya atılmış bu üç temel kuram mizahın nasıl ortaya çıktığını açıklamaktadır. Öte yandan, mizahın dilbilimsel boyutunu inceleyen çok az çalışma bulunmaktadır. Aslında Victor Raskin'den önce mizahın dilbilimsel analizini yapan herhangi bir araştırma yoktur (Karavin, 2015: 39). Raskin senaryo odaklı anlambilimsel kuramını uygulamasıyla bir bakıma sözlü mizahın dilbilimsel analizinin yolunu açmıştır (Raskin, 1979: 325). Bu çalışmaların evrilmesiyle Raskin'in öne sürdüğü “Senaryo Temelli Anlambilimsel Mizah Kuramı” *dilbilimsel odaklı ilk mizah teorisi* olarak kabul edilmektedir (alıntı Karavin, 2015: 39)⁷. Attardo ve Raskin (1991) bu kuramı daha sonra genişleterek “Sözlü Mizah Genel Kuramı”nı geliştirmişlerdir.

Senaryo Temelli Anlambilimsel Mizah Kuramı

Victor Raskin “Mizahın Anlambilimsel Mekanizmaları” (“Semantic Mechanisms of Humor”) adlı eserinde Senaryo Temelli Anlambilimsel Mizah Kuramını (The Script Semantic Theory of Humor) tanıtmıştır. Bu teori aynı zamanda bir metnin komik olması için hangi anlamsal niteliklere sahip olması gerektiğini açıklama amacıyla geliştirilmiş ilk resmi mizah kuramıdır. Bu teoriye göre, bir metin tamamen ya da kısmen iki farklı senaryoyla uyumluysa ya da metnin uyumlu olduğu iki senaryo birbirinin zıttıysa o metinde mizahtan bahsedilebilir

7 Harika Karavin'in “Translating Humor: A Comparative Analysis of Three Translations of *Three Men in a Boat* (Mizah Çevirisi: *Three Men in a Boat* Adlı Romanın Türkçe'ye yapılan Üç Çevirisinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi)” başlıklı yüksek lisan tezinde, Amy Carrell'in “Historical Views of Humor” (2008) konulu makalesindeki mizah kuramlarıyla ilgili bilgilere atıfta bulunulmuştur.

(alıntı, Saude, 2018: 4)⁸. Bu çalışmada ele alınan “The Big Bang Theory” adlı diziden bir alıntıyla zıt senaryolar kavramını örneklemek mümkündür.

S3B3	
SHELDON: Boy, that does smell good. Too bad it's Monday.	Oğlum, bu da güzel kokuyor be. Keşke Pazartesi olmasaydı.

Repliğin geçtiği sahnede Sheldon sabah uyanmış, kahvaltı yapacaktır. Mutfakta yumurtalı ekmeği görür, seyirci o an karakterin ekmeği yiyeceğini düşünür. Fakat beklenenin aksine Sheldon ekmeği çöpe atar çünkü Pazartesi günü için kahvaltı menüsünde yumurtalı ekmeğin yoktur. Dizide Sheldon karakteri takıntılı bir karakterdir, o yüzden seyirci bu sahnede Sheldon’ın haftanın günlerine göre oluşturduğu sabit bir kahvaltı menüsü olduğunu ve ne olursa olsun o menüyü değiştirmeyeceğini anlar. İki senaryonun zıtlığı bu sahnenin komik olmasını sağlar.

Bu teori sadece şakaları, fıkraları ya da esprileri kaynak olarak aldığı için teorisinin diğer metin türlerine uygulanması zordur. Ayrıca şakaları birbirinden ayırt etmek için ne gibi araçlar kullanılabileceği ya da diğer mizah metinlerinin nasıl analiz edileceği ile ilgili herhangi bir bilgi sunmamaktadır. Bu sebeplerden ötürü Attardo ve Raskin birlikte Sözlü Mizah Genel Kuramını (The General Theory of Verbal Humor) oluşturmuşlardır (alıntı Karavin, 2015: 40)⁹.

Sözlü Mizah Genel Kuramı

Sözlü Mizah Genel Kuramı, Senaryo Temelli Anlambilimsel Mizah Kuramının dayanağı olan anlambiliminin çok disiplinli bir mizah teorisine genişletilmiş şeklidir. Bu kuram, Senaryo Temelli Anlambilimsel Mizah Kuramına göre tespit edilen soyut şaka kavramından ifade edildiği dile kadar şakaların bütün yönlerini gösteren bir şaka temsil modeli olmayı amaçlar. Bu teoriye göre bir metnin içerisine mizah unsuru yerleştirmek için altı parametreden yararlanmak gerekir. *Bilgi kaynağı (KR- knowledge resources)* olarak adlandırılan bu parametreler *Senaryo Zıtlığı (Script Opposition – SO)*, *Mantık Mekanizması (Logical Mechanisms – LM)*, *Durum (Situation – SI)*, *Hedef (Target – TA)*, *Anlatı Stratejisi (Narrative Strategy – NS)*, ve *Dil (Language – LA)* şeklinde sıralanır (Saude, a.g.e., s.8).

Teoriye göre kaynak metindeki şaka ve bu şakanın hedef metne çevirisi bu bilgi kaynaklarını ne kadar çok paylaşırsa bu iki şaka birbirine o kadar benzerdir. Diğer bir deyişle, iki şaka eğer aynı sayıda aynı tür bilgi kaynağına sahipse bu şakalar birbirlerine benzer kabul edilmektedir (Saude, a.g.e.). Sözlü Mizah Genel Kuramındaki bu altı parametre, hem metindeki şakaların

8 Christian Jarnæs Saude tarafından yazılmış “Application of the General Theory of Verbal Humor to texts in *The Onion*” (2018) başlıklı yüksek lisans tezinde, Victor Raskin’in “Semantic Mechanisms of Humor” (1985) adlı çalışmasında yer alan *Senaryo Temelli Anlambilimsel Mizah Kuramı* açıklanmıştır.

9 Karavin’in aynı çalışmasında, Attardo ve Raskin’in “Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model” (1991) başlıkla makalesi refereans gösterilmiştir.

tespit edilerek sınıflandırılıp bu şakaların hedef metne aktarılması sürecinde, hem de şakanın kaynak metinden hedef metne aktarımında ne kadar değiştiğini değerlendirmesinde çevirmene yardımcı olmaktadır.

Sözlü Mizah Genel Kuramı doğrultusunda, çalışmamıza kaynak olan TBBT dizisinden bir kesit, mizah unsurunu ortaya çıkaran parametrelerden biri olan *mantık mekanizması* kategorisini belirginleştirmek için örnek gösterilebilir.

S3B1	
WOLOWITZ: Oh, right. And I do? My people already crossed the desert once. We're done.	Tabii ya. Ben gitmek istiyor muyum? Halkım çölü bir kez geçti zaten. Sıramızı savdık.

Sheldon, arkadaşları kendini Kuzey Kutuptaki çalışmasıyla ilgili kandırdığı için evi terk edip memleketine Teksas'a dönmüştür. Leonard, Wolowitz ve Koothrappali'den Sheldon'ı Teksas'tan alıp tekrar eve getirmesini ister. Wolowitz Yahudi'dir, burada bahsedilen konu Yahudilerin Mısır'dan ayrılışının ardından vaat edilmiş topraklara ulaşmak için 40 yıl boyunca çölde dolaşmalarıdır. Wolowitz, Pasadena'dan Sheldon'ın Teksas'ta bulunduğu il Galveston'a giderken geçecekleri Chihuahuan Çölü'nü kastederek bu iki olay arasında bağlantı kurar. Bir bakıma Chihuahuan Çölü'nü bir *metafor* olarak kullanarak Yahudilerin çölde dolaşmalarına göndermede bulunur. Replikte mantık mekanizmalarından biri olan *mecaz* kullanılarak mizah sağlanmıştır.

Sözlü Mizah ve Çevirisi

Mizah çevirisi literatüründe en çok tartışılan konu mizahın çevrilebilirliği üzerine ya da mizah çevirisinde karşılaşılan zorluklar üzerine olmuştur. Öte yandan, uygulamada komediler kitaplarda, sahnelerde ya da ekranlarda dilden dile dolaşmıştır. Başka bir deyişle, mizah kesinlikle bir şekilde çevrilebilmektedir (Cintas ve Remael, a.g.e., s.212).

Gerçek şu ki bir mizah örneği olarak herhangi bir şaka/fıkra/espri birçok farklı şekilde anlatılabilir. Bu bağlamda sözcükleri çeviride birebir koruma çabası gerekli midir? Çoğu zaman şakaların, fıkraların ya da esprilerin hedefi anlam değerinden uzaklaştırılır, bu durumda içerik ve anlam ne derece önemlidir ve anlamsal açıdan herhangi bir değeri olmayan mizahın çevirisi nasıl olmalıdır? Yazarın niyetini daha açık ve etkili ifade etmek için bir metin mizaha başvurabilir fakat eğer söz konusu metnin çevirisinde mizah yazarın hedeflerine zarar verecekse ne yapmak gerekir? Öte yandan eğer komedi metinlerinde ya da sosyal etkileşimde mizah asıl amaç ise ve çeviri sürecinde mizah ortadan kaybolacaksa içeriği çevirmenin anlamı var mıdır? Çevirmenin mizah çevirisi sürecinde dikkat etmesi gereken mizahın doğasının farkındalığına sahip olmak ve farklı bağlamlardaki göreceli önemini belirlemektir (a.e., s.188-189).

Görsel-İşitsel Metinlerde Mizah Çevirisinde Karşılaşılan Zorluklar

Görsel-İşitsel metinlerde mizah çevirisinde çevirmen birçok güçlüklerle karşılaşabilir. Zabalbeascoa (2015:185) mizah ve çeviribilim çalışmalarının disiplinler arası olduğunu ve dilbilim, psikoloji, sosyoloji ve diğer disiplinlerden yararlandığını belirtmiştir. Bu nedenle çevirmenin, mizahı kaynak metinden hedef metne başarılı bir şekilde aktarması için bu alanlara da hâkim olması gerekmektedir. Díaz Cintas ve Remael (2007: 214) ise mizah çevirisinde ilk ortaya çıkan zorluğun kaynak metindeki mizah unsurlarının tespit edilmesi olduğunu belirtmişlerdir. Diğerleri ise algılanan mizahın etkisini kaybetmeyecek şekilde hedef metne aktarılabilmesidir.

“Verbally Expressed Humour on Screen: Reflections on Translation and Reception” (“Ekranda Sözlü İfade Edilen Mizah: Çeviri ve Alımlama Üzerine Yansımalar”) adlı çalışmasında, Delia Chiaro, filmlerin karışık imgesel kavramlardan oluştuğunu ifade eder. Filmlerdeki sözlü ifadelerin eş zamanlı olarak seslerle (diyalog, şarkı sözleri, vb.), görsellerle (mektup, gazete başlıkları, afiş vb. gibi yazılı metinler), sözlü olmayan seslerle (müzik, arka plan sesleri, vb.) ve sözlü olmayan görsellerle (oyuncuların hareketleri, yüz ifadeleri, ortam vb.) etkileşim içerisinde olduğunu belirtir. Fakat çevirmenin müdahalesi sadece diyalog üzerinde olacağı için diyalog dışındaki bütün bu özellikler hedef metne aktarım sürecinde aynı kalır. Bu özelliklerin birçoğunun yer aldığı komedide mizahı verebilmek için manipüle edebileceği tek öğe sözlü öğeler olduğundan, çevirmenin işi hassas bir iştir. Bu yüzden, görsel-İşitsel metinlerde sözlü mizah çevirisinde karşılaşılan sorunlar, yazılı metinlerin çevirisindekilerle benzer olsa da görsel kodun çeviri üzerindeki etkisinin neden olduğu kısıtlamalardan dolayı çok daha fazladır (Chiaro, 2006: 198-199).

Chiaro yine aynı çalışmasında ekranda sözlü ifade edilen mizah çevirisinde üç çeviri stratejisinin kullanılabileceğini belirtmiştir. Bunlardan ilkinde kaynak metindeki sözlü mizah hedef metinde başka bir örnekle ikame edilir. İkincisinde kaynak metindeki sözlü mizah hedef metinde deyimsel bir ifadeyle değiştirilir. Üçüncüsünde ise kaynak metindeki mizah hedef metnin başka bir kısmında bir örnekle telafi edilir (a.e., s.200).

Sözcük oyunları mizah çevirisinde çevirmeni zorlayan bir diğer konudur. Delabastita'nın da sorduğu gibi eğer sözcük oyunları anlamını ve etkisini kaynak dilin yapısına borçluysa bunlar kaynak dilden ayrılıp dil engeline takılmadan nasıl hedef dile aktarılabilir? Bu soruya pek çok cevap bulunmaktadır ve bu cevapların her biri sözcük oyunları ile ilgili farklı teoriler ve kullanımlara bağlıdır. Cevap her ne olursa olsun sözcük oyunları çevirmenin çözmesi gereken bir sorundur. Söz oyunları evrensel olmadığı için çevirmen her bir durum için farklı stratejiler uygulamalıdır. Kaynak ve hedef dil yapılarının birbirine benzer olduğu örneklerde çevirmenin işi nispeten daha kolaydır fakat iki dil de birbirinden farklıysa bu noktada çevirmen yaratıcılığını kullanmak zorundadır (alıntı, Scholtes, 2016: 41)¹⁰.

10 Eveline Scholtes'un “Translation Humour: A Case Study of the Subtitling and Dubbing of Wordplay in Animated Disney Films” (2016) başlıklı yüksek lisans tezinde, Dirk Delabastita'nın “Wordplay and Translation” (1996) adlı makalesinden sözcük oyunlarının çevirisiyle ilgili bilgilerin alıntısı yapılmıştır.

Delabastita, sözcük oyunlarının çevirisiyle ilgili sekiz teknik ne sürmüştür: kaynak metindeki sözcük oyununu hedef metinde başka bir sözcük oyunu yaparak ifade etme, kaynak metindeki sözcük oyununun hedef metne bir sözcükle ya da tabirle aktarılması, sözbilimsel araçlarla yaratılmış sözcük oyununun hedef metne uygun söz bilimsel araçları kullanarak yansıtma, kaynak metindeki sözcük oyununu hedef metinden çıkarma, sözcük oyununun hedef metne direkt aktarımı, kaynak metinde yer almazken hedef metne sözcük oyunu ekleme, yine kaynak metinde olmayan sözcük oyunlarını hedef metnin bazı kısımlarına ekleme ve son olarak dipnot ya da giriş bölümü ekleme gibi yayın tekniklerini kullanma (alıntı Urbano, 2015: 5)¹¹.

“The Big Bang Theory” Dizisinin Altyazı evirisinde Mizah Aktarımı

“The Big Bang Theory” (“Büyük Patlama”) yapımıcı Chuck Lorre ve Bill Prady tarafından yaratılmış Amerikan durum komedi dizisidir (sitcom). İlk olarak 24 Eylül 2007’de CBS kanalında yayımlanan dizi, Kaliforniya’nın Pasadena şehrinde yaşayan beş karakter etrafında gelişir: Caltech niversitesinde alışan teorik fizikçi *Sheldon Cooper* ve ev arkadaşı deneysel fizikçi *Leonard Hofstadter*, karşı komşuları olan oyunculuğa hevesli sonrasında ilaç mümessili olan garson *Penny*, Leonard ve Sheldon’ın kendileri kadar asosyal ve bilgisayar kurdu olan fakat doktoralarını yapmamış uzay mühendisi *Howard Wolowitz* ve astrofizikçi *Rajesh Koothrappali*. Bu dört erkeğin zekâsı ve asosyallığı onların aksine kendileri kadar zeki olmayan fakat sosyal becerileri ve iletişimi yüksek Penny ile karşı karşıya geldiğinde ortaya komik sonuçlar çıkar. Dizideki ana mizah da sosyal becerileri düşük bu dört asosyal karakterin sosyal hayatta karşılaştıkları zorluklar çerçevesinde şekillenir ve kendilerinin sosyal insanlarla olan zıtlıkları izleyici güldürür.

“The Big Bang Theory” içerisinde birçok bilimsel konu, gönderme ve terim bulundurur. Dizideki dört ana karakter bilim alanında çalıştıklarından ve bilime yoğun bir ilgi duyduklarından dizideki esprilerin bazıları bu bilimsel konularla ilişkilidir. Ayrıca bu karakterlerin rol yapma ve bilgisayar oyunları, fantastik ve bilim kurgu türü kitaplar ve programlar (Star Wars, Star Trek, The Lord of The Rings, vb.), çizgi romanlar, Comic Con (kostümlü çizgi roman etkinliği) ve astronomi gibi ortak ilgi alanları vardır. Dizideki şakalar bazen de karakterlerin bu ilgi alanlarıyla alakalıdır.

Dizideki ana karakterler bilimle uğraşan insanlar olduğu için dizinin seyirci kitlesinin bir kısmı bu karakterler gibi bilimle uğraşan izleyicilerden oluşur. Bu izleyici kitlesi dizide kendi ilgi duydukları alanlarda ya da hâkim oldukları konularda espri yapıldığında şakaları anlamakta zorlanmazlar, ayrıca kendilerini gerçek hayatta bu karakterlerle bağdaştırdıkları için diziyile farklı bir duygusal bağ kurarlar ve bu şakalar onlara komik gelir.

Öte yandan bu alanlardan hiçbirine ilgisi olmayan ve dizide bahsedilen bilimsel unsurlara uzak kalan seyirci de yine şakaları anlayıp bu şakalara gülebilir. Çünkü dizinin karakterleri sık sık bahsettikleri

11 Anna Alcaraz Urbano’nun yazdığı “The Translation of Humour from Audiovisual Content: an Empirical Analysis” (2015) başlıklı lisans tezinde, Delabastita’nın aynı çalışmasında sözcük oyunlarının çevirisine yönelik ne srdğu sekiz teknik açıklanmıştır.

konuları açıklar ya da konuştuklarından hiçbir şey anlamayan Penny’ye bunları açıklamak zorunda kalırlar. Zaten dizinin amacı bu konuları izleyiciye anlatmak, onların anlamasını sağlamaktan ziyade bu konular üzerinden espri yapmak ve izleyiciyi güldürmektir ve izleyici konudan bihaber olsa da karakterlerin jest ve mimiklerinden, tonlamalarından orada mizahın var olduğunu bilir.

TBBT dizisinin hem Amerika’da hem de Türkiye’de lise ve üniversite öğrencileri ve çalışan yetişkin gruptan oluşan 14-49 yaş arası bir hedef kitlesi bulunduğu bahsetmek mümkündür. Ayrıca diziyi takip eden çalışmayan ya da emekli orta yaş ve üzeri bir izleyici kitlesi de bulunmaktadır (“The Big Bang Theory”, t.y.).

Bütüncü analizinde “The Big Bang Theory” dizisinin üçüncü sezonundaki 23 bölümde bulunan mizah unsurlarının Türkçe altyazı çevirisine aktarım süreci ele alınmıştır. Dizideki mizah unsurları Juan José Martínez-Sierra tarafından oluşturulan sekiz mizah kategorisine göre sınıflandırılmış ve kaynak metinden hedef metne altyazı çevirileri karşılaştırmalı olarak incelenip tartışılmıştır.

Juan José Martínez-Sierra “Translating Audiovisual Humour. A Case Study” (“Görsel-İşitsel Metinlerde Mizah Çevirisi. Bir Durum Çalışması”) adlı çalışmasında *The Simpsons* adlı animasyon televizyon programındaki mizah unsurlarının İngilizceden İspanyolcaya dublaj çevirisinde karşılaşılan dilbilimsel ve kültürlerarası engellerle nasıl başa çıktığını betimleyici ve söylemsel bir analiz yaparak ortaya koymuştur.

Sierra bu çalışmasında, Patrick Zabalbeascoa’nın “Translating Jokes for Dubbed Television Situation Comedies” (“Dublajlı Televizyon Durum Komedilerinde Mizah Çevirisi”) adlı makalesindeki mizah sınıflandırmasından yararlanmış. Söz konusu çalışmada Zabalbeascoa İngiliz komedi dizilerindeki mizah unsurlarının İspanyolca ve Katalanca dublaj çevirilerine nasıl yansıtıldığını özellikle sözcük oyunlarının çevirilerine odaklanarak incelemiştir. Bu çalışmada Zabalbeascoa mizah çevirmenin kullanabileceği altı mizah kategorisi belirlemiştir (Zabalbeascoa, 1996: 235-257). Sierra ise, bu 6 mizah kategorisini genişleterek 8 mizah kategorisi oluşturmuştur (Sierra, 2006: 289-296).

1. Bir kültüre yerleşmiş kültürel ya da metin içi özelliklere atıfta bulunan toplum ve kurum unsurları (Community-and-Institutions Elements refer to cultural or intertextual features that are rooted and tied to a specific culture)

Bu kategorideki mizah unsurları *siyasetçileri, ünlüleri, kurumları, gazeteleri, kitapları, filmleri* vb. içerebilir. Bu gruptaki şakalar sadece kaynak metin izleyicisi tarafından anlaşılacağı için bu şakaların hedef metne aktarımında uyarlama (adaptation) yoluna gidilebilir (Zabalbeascoa, a.g.e., s.252). Bu açıdan, TBBT dizisinde toplum unsurlarından İngiliz toplumunun siyasi yapısı ve işleyişinin ele alınmasıyla mizah durumunu ortaya koyan aşağıdaki örneği verebiliriz.

S3B4	
KOOTHRAPPALI: You know, he’s British. I’m Indian. Ever since Gandhi, they haven’t liked us very much.	Anla işte. Adam, İngiliz. Ben, Hintliyim. Gandhi’den beri bizi pek sevmiyorlar.

Bu replikte Raj, Hindistan'ın ünlü siyasi ve ruhani lideri Gandhi'nin İngiltere'ye karşı başkaldırdığı ve İngilizlerin Hindistan'ı terk etmelerini istediği için o dönemden beri İngilizlerin Hintlileri sevmediği ve bu yüzden de işe alınmadığı çıkarımını yapıyor. Buradaki mizahı anlamak için gerek kaynak kültürde gerekse hedef kültürdeki izleyicinin konuyla ilgili arka plan bilgisine sahip olması gerekir. Öte yandan seyirci, bunu bilmesede İngilizlerin Gandhi'yi ve dolayısıyla Hintlileri sevmediği çıkarımını yapabilir. Buradaki mizah *üstünlük kuramı* açısından açıklanabilir. Bu sahnede Raj, İngilizlerin kendilerini Hintlilerden üstün gördüklerini ima eder. Etnik kimliğinden dolayı işe alınmadığı için mağdur olan kendisidir ve bu durum doğal olarak hoşuna gitmez.

2. Bir topluma özgü mizah unsurları - bazı toplumlarda diğerlerine göre daha popüler olan konular, kültürel bir özellikten ziyade bir tercih durumu (Community-Sense-of-Humour Elements)

Bu kategorideki mizah unsurları herhangi bir kültürel kavramdan bağımsız *belirli bir topluluğa ait nesiller boyu aktarılmış bilgi, tecrübe, inanış ve değer birikimleri*yle ilgilidir. Bu mizah kategorisindeki şakalar her ulus tarafından hoş karşılanmayabilir. Örneğin bazı toplumlar kendileriyle dalga geçebiliyorken bazıları başkalarının hatalarına gülmeyi tercih edebilir. Bu türdeki mizah dini, tarihi ya da kültürel olgulara dayandırılabilir. Zabalbeascoa bu türün en tartışmalı tür olduğunu ve hakkında daha çok araştırma yapılması gerektiğinden bahseder. Çevirmen bu tür şakaları hedef metne yansıtırken kültürel ikame (cultural substitution) stratejisini kullanabilir (a.e.).

Sierra, bu kategorideki mizahın ayrıca bazı toplumlarda ya da topluluklarda diğerlerine göre daha popüler olan konularla ilgili olduğunu ve bunun kültürden bağımsız bir tercih durumu olabileceğini belirtmiştir (Sierra, a.e.g., s.291). Bu bağlamda, çalışmanın analiz kısmında bu kategorideki mizah örnekleri bilimle uğraşan ya da bilim kurgu alanına meraklı kişilerden oluşan bir topluluğa özgü konularla ilgili olarak sıralanmıştır. Öte yandan, Zabalbeascoa'nın tanımını doğrultusunda, belirli bir kültüre ait ifadelerle elde edilen mizah da bu kategori altında açıklanmıştır. Bütüncemizi oluşturan dizinin altyazı çevirisinde de görüldüğü gibi, belirli bir topluma ait kültürel öğeler aracılığıyla mizah unsurunun başka bir toplumda aynı etkiyi yaratmadığını örneklemek mümkündür.

S3B21	
KOOTHRAPALI: Go away. She wants New Delhi, not Kosher deli. Besides, you have a girlfriend.	Git. Yeni Delhi istiyor o. Kaşer şarküteri değil. Dahası, senin kız arkadaşın var.

Bu bölümde Sheldon Dr. Elizabeth Plimpton isimli bir fizikçiyi evinde ağırlar. Elizabeth, Sheldon'ın bütün arkadaşlarına asılır. Bu repliğin geçtiği sahnede Elizabeth Raj'ın evindedir, kapı çalar, Howard gelir yanında paket içerisinde annesinin tavuk çorbasından getirmiştir. Raj, Howard'ı içeriye almaya isteksizdir ama Elizabeth Howard'a içeri gelmesini söyler.

Raj kendini göstererek kadının Yeni Delhi istediğini, Howard’ı işaret edip Kaşer şarküteri istemediğini söyler.

Raj Hintlidir. Replikte geçen New Delhi (Yeni Delhi) Hindistan’ın başkentidir ve aynı zamanda Hintli biri tarafından işletilen şarküteri manasında da kullanılmaktadır. Raj’ın sonraki repliğinden ikinci anlamını kastettiği çıkarımı yapılabilir. Howard ise Musevidir. Burada bahsedilen *Kosher* sözcüğü kaynak dilde *Musevi din kurallarına göre hazırlanmış yiyecek ve içecek* anlamına gelir. Replikteki mizahı anlayabilmek için izleyicinin *New Delhi (Yeni Delhi)* ve *Kosher (Kaşer)* ifadesinin ne anlama geldiğini bilmesi gerekir. Kaynak kültürde bu iki tür şarküterinin yaygın olması, izleyicinin bu replikteki mizahı anlamasına olanak sağlarken bu tür şarküterilerin yaygın olarak bulunmadığı hedef kültür izleyicisi buradaki mizahı yakalayamayabilir.

Burada Raj’ın kendini ve Howard’ı şarküteriye benzetmesi *metafora* örnektir. Aynı zamanda *delhi* ve *deli* ifadelerini bir arada kullanarak *söz oyunu* yapar çünkü iki sözcüğün de İngilizcede okunuşları aynıdır. Bu söz oyunu hedef metne aktarılamadığı için kaynak ve hedef dil izleyicisinin mizaha tepkisi aynı olmayabilir.

3. Dilsel unsurlar (Linguistic Elements)

Sözcük oyunları, dil sürçmeleri, mecaz anlam, deyimler, atasözleri gibi üst dilsel ifadeler bu kategoride incelenir. Kaynak ve hedef dilin birbirine benzer olduğu metinlerde sözcüğü sözcüğüne (calque) çeviri yapılabilir. Öte yandan kaynak ve hedef dil birbirinden farklı yapıdaysa ikame (substitution) yöntemine başvurulabilir ya da hedef metinde değişiklikler yapılabilir (a.e., s.253). Çalışmamıza kaynak olan TBBT dizisinde yer alan sözcük oyunlarının bir kültürden diğer kültüre aktarımında farklı bir sözcük tercihi gerektirdiğini örneklendirmek gerekirse;

S3B13	
SHELDON: Look at this. General Tso’s Chicken is no longer listed under “specialties.” It’s now under “chicken.” KOOTHRAPPALI So? SHELDON Yes, General Tso. KOOTHRAPPALI Not “Tso” the chicken, “so” the question.	- Şuna bir bak. General Yani Tavuğu artık spesiyaller kısmında değil. Tavuklular, kısmında. - Yani? - Evet, General Yani. - General olan Yani’yi demedim. “Yani?” dedim.

Dört arkadaş Çin restoranına yemeğe gelmiştir, Sheldon menüdeki yemeklerin yerlerinin değiştiğini söyler. Kaynak kültürdeki *General Tso’s Chicken*, daha çok Kuzey Amerika Çin restoranlarında popüler olan tatlı, baharatlı kızarmış tavuk yemeğidir. İlk ne zaman ve nerde yapıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte adını Qing Hanedan generali ve devlet adamı olan General Tso-Tsung-tang’dan aldığı söylenmektedir. Kaynak dilde *so* sözcüğünün anlamlarından

biri de *yani* demek olduğundan burada bir sözcük oyunu yapılmıştır. Çevirmen de bu sözcük oyunuyla sağlanan mizahı başarıyla hedef kültüre aktarmıştır.: So? - Yes, General Tso. (Yani? -Evet, General Yani.)

S3B22	
LEONARD: Oh, screw the roommate agreement.	- Yemişim ev arkadaşlığı anlaşmasını.
SHELDON: No, you don't screw the roommate agreement, the roommate agreement screws you.	- Hayır. Ev arkadaşlığı anlaşmasını yiyemezsin. O seni yer.

Kaynak dilde *screw you*, “*canın cehenneme*” anlamında kullanılan argo bir ifadedir. Çevirmen bu ifadeyi hedef metinde yumuşatılmış bir şekilde aktarmış, mizahı bir ölçüde sağlamıştır.

4. Görsel unsurlar (Visual Elements)

Bu kategorideki mizah görsel olarak aktarılan bilgi sonucu ortaya çıkar. *Oyuncuların jestleri ve yüz ifadeleri* ya da seyircinin ekrandaki karakterden daha çok şey bilip gördüğü sahneler görsel mizaha örnektir (alıntı Vázlerová, 2011: 24)¹².

Dilsel ve dilsel olmayan unsurların etkileşimiyle ortaya çıkan mizahı hedef metne aktarıırken çevirmen telafi (compensation) yoluna gidebilir fakat görsel unsurları aktarıırken teknik kısıtlamalardan ötürü hiçbir değişiklik yapamaz. Zabalbeascoa ilerde teknolojidaki gelişmelerle bu kısıtlamalarının önüne geçilebileceğinden ve bu tür görsel unsurların da değiştirilerek hedef metne aktarılabileceğinden bahseder (Zabalbeascoa.g.e., s.253-254).

Ele aldığımız TBBT dizisinde, görsel unsurları oluşturan oyuncuların jestleri ve yüz ifadeleri aracılığıyla mizah algısının ortaya çıkmasını görsel bir kesit sunarak örneklendirebiliriz.

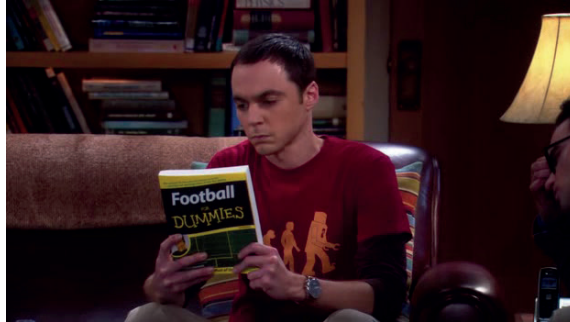
12 Veronika Vázlerová'nın “Issues in audiovisual translation with focus on humour” (2011) adlı lisans tezinde, Jorge Díaz Cintas ve Aline Rémuel'in “Audiovisual Translation: Subtitling” (2007) başlıklı kitabında bahsedilen mizah sınıflandırmasına atıfta bulunulmuştur.

S3B4	
<p>KOOTHRAPPALI: You are not my superior. SHELDON: I am in every way. KOOTHRAPPALI: Oh yeah? Can you do this?</p>	<p>- Amirim değilsin. - Her bakımdan öyleyim. - Bak sen? Şunu yapabilir misin?</p>

Raj birlikte çalışırken Sheldon'ın kendine üstünlük taslamasına sinirlenir, ellerini kenetleyip iki orta parmağını çıkarıp oynatır. Aynı hareketi Sheldon'dan yapmasını ister. Sheldon aynı hareketi yapmaya çalışır ama yapamaz. Bu sahnede Raj'ın Sheldon karşısında sergilediği *üstünlük* ve ikilinin el hareketleri sonucu oluşan görsel mizah seyircinin gülmesine neden olur.

5. Grafik unsurları (Graphic Elements)

Ekrana yerleştirilmiş yazılı bir mesaj aracılığıyla ortaya çıkan mizah unsurlardır (Sierra, a.g.e., s.291). TBBT dizisinde ekranda görünen yazılı bir metnin, sahnenin bağlamına uygun olarak, mizahın oluşmasına katkıda bulunması aşağıdaki örnekte gözlemlenebilir.

S3B5	
<p>LEONARD: Now, what is this sacks statistic they put up there? (LEONARD LOOKS IN HIS "FOOTBALL FOR DUMMIES" BOOK) WOLOWITZ: All I know about Sacks is my mother shops there. LEONARD: Sacks, sacks.</p>	<p>- Oraya koydukları şu "Sacks İstatistiği" nedir? - Sacks hakkında tek bildiğim, annemin oradan alışveriş yaptığı. - Sacks, "sacks".</p>

Leonard, Penny ve arkadaşlarıyla futbol maçı izlemek ister. Fakat futboldan hiçbir şey anlamadığından ve Penny'nin arkadaşlarına da maçı beraber izlerken rezil olmak istemediğinden Amerikan futbolu ile ilgili genel bilgiler edinmeye karar verir. Replikte geçen *Sacks İstatistiği* terimi Amerikan futbolunda oyun kurucunun topu elinden çıkarmadan yere düşürülmesi anlamına gelir. Wolowitz'in bahsettiği *Sacks* ise Amerika'daki bir alışveriş mağazasının adıdır.

Hedef kültürde Amerikan futbolu yaygın değildir ve hedef kültür izleyicisi de bu futbola uzak olan Leonard gibidir. Sonraki replikte Sheldon bu terimi açıkladığı için çevirmen burada terimi değiştirmeden hedef dile direkt aktarmış, ödünç alma stratejisini kullanmıştır. Leonard Sheldon’ın futboldan anladığını fark edince ondan kendisine Amerikan futbolu hakkında bilgi vermesini ister, Sheldon Leonard’ın okuduğu kitabı inceler, izleyici ekranda kitabın ismini görür: *Football For Dummies (Salaklar İçin Futbol)*.

6. Dil tesi unsurlar (Paralinguistic Elements)

Bağırma, i çekme, kahkaha gibi duygu ifadeleriyle ilgili tonlama, ritim, tını, yankı gibi sesin *dilsel olmayan nitelikleri* bu gruba dhildir (a.e.). TBBT dizisinde oyuncunun özel bir ismi telaffuz ederken yarattığı mizahı senaryo metninden sunduğumuz örneklerde de görebilmek mümkündür.

S3B6	
WOLOWITZ: Not Ka. Ka-ah. PENNY: Buh-eye.	- Ka değil, “Ka-ah”. - Ba-bay.

Penny; Leonard, Wolowitz ve Raj ile *Ka-ah’ın Gizemli Derebeyleri* adlı kart oyununu oynamaya çalışır ama hiçbir şey anlamadığı için oyundan zevk almaz. Sheldon’ın da Penny’in elindeki kartlardan hiçbir şekilde oyunu kazanamayacağını açıklaması üzerine oyun biter. Penny bu duruma çok sevinir, ama diğerleri bunu fark edince aslında üzülüyormuş gibi yapıp ses tonunu değiştirir. Penny oyunun ismini yanlış telaffuz edince Wolowitz onu düzeltir ve Wolowitz’in telaffuz tarzı mizahı ortaya çıkarır.

Ayrıca, Penny de dalga geçmek için İngilizcedeki *bye* sözcüğünü ikiye ayırarak söyler. Çevirmen de aynı şekilde bunun hedef dilde çevirisini ikiye ayırarak “Ba-bay” olarak yansıtır. Bu sahnede hem Howard hem de Penny birbirlerini *hedef* göstererek, birbiriyle dalga geçip *stnlk* kurmaya çalışırlar ve bu şekilde mizah ortaya çıkar.

7. rtk mizahi unsurlar (Non-Marked – Humorous)

Diğer kategoriler gibi kolayca belirlenemeyen ama yine de mizahi değer taşıyan örneklerdir. Sesli ya da görsel biçimde ve belirgin ya da örtük olarak ifade edilebilir (a.e., s.292). Mizah rtk ifade edilse de, seyircinin mizah unsurunu yakalayabileceğini bir replik örneğiyle açıklayabiliriz.

S3B3	
SHELDON: Penny, while I subscribe to the many worlds theory which posits the existence of an infinite number of Sheldons in an infinite number of universes, I assure you that in none of them am I dancing.	Penny ben sonsuz sayıda Sheldon’ın sonsuz sayıda evrende var olduğunu öne süren “Çoklu Dünyalar” kuramına bağlı biri olarak seni temin ederim ki hiçbir evrende dans etmiyorum.

Sabah mutfakta Penny bir yandan kahvaltı hazırlayıp bir yandan da radyodaki şarkı eşliğinde dans etmektedir, Sheldon’u görünce gelip onla dans etmesini ister. Sheldon dizideki diğer ana karakterlerin aksine dans etmeyi hiç sevmez, hem kaynak hem de hedef dil izleyicisi bunun farkındadır. Bu replikteki mizah herhangi bir dilsel, görsel ya da ses unsuruyla sağlanmasa bile yine de izleyiciyi güldürür, çünkü Penny’nin Sheldon’dan dans etmesini istemesi ve beklemesi Sheldon’ın karakteriyle bir *zıtlık* oluşturur ve mizah bu zıtlık aracılığıyla açığa çıkar.

8. Ses unsurları (Sound Elements)

Ses unsurlarına dayalı mizah, sesler ve konuşmanın dilsel olarak anlamlı olmayan üst dilbilimsel özelliklerinden oluşur (alıntı, Vázlerová, 2011: 25).¹³ Dilsel olmadığı için bu unsurlar çevrilmeden hedef metne direkt aktarılır (Sierra, a.g.e., s.292). TBBT dizisinde karakterlerin konuşmalardan bağımsız çıkardıkları seslerin de (sivrisinek taklit sesi vb.) mizah unsuru olabileceği diziden örnek bir sahne ile açıklanabilir.

S3B17

Yüzüklerin Efendisi filmi setinden çalınan yüzüğü bulduklarını sanan dört arkadaş yüzüğü paylaşamayınca araları açılır. Leonard en sonunda yüzüğü bir süre taşıması için Penny’ye verir. Penny ile Leonard uyurken Sheldon Penny’nin boynuna taktığı kolyenin ucundaki yüzüğü almaya çalışır, fakat Penny uykusunda yüzüstü döner. Sheldon da Penny’yi uyandırmadan hareket ettirmek için sivrisinek taklidi yaparak kulağına vızıldar. Sheldon’ın sivrisinek taklidi yaparken çıkardığı ses, mizahı oluşturur.

Sonuç

Bu çalışmada “The Big Bang Theory” adlı dizideki mizah örnekleri Juan José Martínez-Sierra tarafından oluşturulan sekiz mizah kategorisine göre sınıflandırılmış ve bu örnekler çalışmada bahsedilen mizah kuramları doğrultusunda açıklanmıştır. Dizideki mizah unsurlarının Türkçe altyazı çeviri süreci betimleyici bir şekilde anlatılmıştır. Çeviri aşamasında çevirmenin izlediği yollar, mizahı aktarırken kullandığı yöntemler ve aktarım aşamasında karşılaşılan

13 Vázlerová aynı çalışmasında, mizah kategorilerinden biri olan ses unsurlarını açıklarken Jorge Díaz Cintas ve Aline Remael’in “Audiovisual Translation: Subtitling” (2007) başlıklı kitabındaki mizah sınıflandırmasını referans göstermiştir.

sorunların üstesinden gelmek için hangi tür eviri stratejilerine başvurduğu metin örneklerinin yorumlanmasında ele alınan başlıca konulardır.

Dizide sekiz mizah kategorisine yerleştirilen örneklerin birçoğunda mizah aynı zamanda *dilsel unsurlarla* da oluşmuştur. Bu durum, dizideki *mizahın en çok replikler üzerinden dilsel öğeler aracılığıyla açığa çıktığını* göstermektedir.

Bu çalışmadaki örnekler mizah kuramları açısından ele alındığında ise, en fazla *stnlk* ve *uyuşmazlık kuramıyla* mizahın ortaya çıktığı grlmştur. Mizahın daha çok üstünlük ve uyuşmazlık kuramına dayandırılmasının nedeni, sitcom türünde dizilerde mizahın karakterlerin düştüğü gln durumları, işlerin karmaşıklığını ve yaşanan olayların saçmalığını konu alması aracılığıyla sağlanmasıdır. Ayrıca *insan ilişkileri üzerine kurulu sosyal bir konuyu* ele alan bu dizi, üstünlük ve uyuşmazlık kavramlarını daha ön plana çıkarmış, bu kavramlara göre daha bireysel olan rahatlama kavramına fazla değinmemiştir. TBBT her ne kadar Amerikan yapımı bir dizi olsa da, sosyal konusu itibariyle *bütün toplumlara hitap edebilme özelliğiyle* dünya çapında popüler bir konuma ulaşmıştır.

evirmenin ncelikli amacı kaynak kültürdeki mizahı aynı etkiyle hedef kültüre taşıyabilmek olduğu için eviri aşamasında seçtiği yöntemler hedef kültür odaklı olmuştur. Hedef dilde karşılığı bulunmayan bazı ifadeler için ödünç alma ya da çıkarma/silme stratejilerini kullanmıştır. Çevirmen ıkarma/silme yöntemini uyguladığında, mizahı hedef dilde başka sözcükler kullanarak aktarmış, bir bakıma kaynak dildeki mizahı hedef dilde başka ifadelerle telafi etmiştir.

Kaynak kültüre ait özel bir ismi Türkçeye eviremeyeceği için söz konusu ismin geçtiği repliğin çevirisinde ödünç alma yoluna gitmiş; bu da mizahın hedef kültürde bu ismi bilen izleyiciler tarafından kaynak metindekiyle aynı etkide algılanmasına, isme aşına olmayan hedef kültür izleyicisinin ise bağlamdan mizahı ıkarabilmesine yol açmıştır. Dizi Türkiye’de bir televizyon kanalında gösterildiği için sansür durumu çevirmenin hedef metinde kullanacağı sözcükleri belirlemede büyük rol oynamıştır. Bu nedenle, çevirmen kaynak metinde sıklıkla karşılaşılan argo ifadeleri hedef metne birebir aktaramadığı için bu ifadeleri yumuşatarak aktarmak zorunda kalmıştır. Sansürden dolayđı çevirinin kısıtlandığı örneklerde mizah, hedef metne kaynak metindekiyle aynı etkide aktarılamamasına yol açabilmektedir.

Dilsel unsurların çevirisinde ise çoğunlukla çevirmen kaynak metinde söz oyunlarıyla ya da deyimlerle elde edilen mizahı Türkçede oluşturduğu eşdeğer bir söz oyunu ve Türkçe deyimlerle ifade etmiştir. Dilsel unsurlara dayalı mizah örneklerinin birçoğunda uygulanan ikame stratejisiyle mizah hedef metne başarılı bir şekilde taşınmıştır. Söz oyunlarına dayalı mizahın çevirisi çevirmenler için oldukça zorlu bir süreçtir, çevirmenin işi bu aşamada hem kaynak metindeki söz oyununu hedef metinde eşdeğer bir biçimde yansıtmak hem de mizahın etkisini bu söz oyunu üzerinden hedef kültüre taşımasıdır. Çevirmen, sözlü mizah örneklerini hedef dile kaynak dildeki aynı etkiyle aktarmayı başarmış, bu zorlu sürecin üstesinden gelmiştir.

evirmenin TBBT dizisinin altyazı çevirisinde başvurduğu eviri stratejilerine genel olarak bakıldığında mizah unsurlarını daha çok *ikame yoluyla aktardığı* görülmektedir. Bunun nedeni

ise söz konusu dizinin mizah odaklı olması hedef kitlede aynı mizah etkisini yaratmasını gerektirmesidir. Bu nedenle çevirmen olabildiğince kayıplardan kaçınarak hedef kültüre özgü eşdeğer ifadeler kullanmak zorunda kalmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

Attardo, S. (1994). *Linguistic Theories of Humor*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Attardo, S. (2001). *Humorous Texts: A Semantic and Pragmatic Analysis*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Attardo, S. (2002). Translation and Humor: an Approach Based on the General Theory of Verbal Humour (GTVH). *The Translator*, 8(2), 173-194.

Attardo, S., & Raskin, V. (1991). Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model. *Humor: International Journal of Humor*, 4(3-4), 293-347.

Berger, A. A. (1993). *An Anatomy of Humor*. New Brunswick, NJ: Transaction,

Berger, A. A. (1976). Anatomy of the joke. *Journal of Communication*, 26(3), 113-115.

Berlyne, D. (1972). Humor and its kin. J. H. Goldstein & P. E. McGhee (Ed.), *The psychology of humor* içinde (43-60. ss.). New York: Academic Press.

Carrell, A. (2008). Historical Views of Humor. Victor Raskin (Ed.), *In The Primer of Humor Research* içinde (361-98. ss.). Berlin and New York: Mouton de Gruyter.

Chiaro, D. (1991). *The Language of Jokes. Analysing: Verbal Play*. London: Routledge.

Chiaro, D. (2006). Verbally Expressed Humour on Screen: Reflections on Translation and Reception. *The Journal of Specialised Translation*, 6, 198-208.

Chiaro, D. (2009). Issues in Audiovisual Translation. *The Routledge Companion to Translation Studies* içinde (141-165. ss.). Routledge.

Deckers L., & Devine, J. (1981). Humor by violating an existing expectancy. *Journal of Psychology*, 107-110.

Delabastita, D. (1996). Wordplay and Translation. *Special Issue of The Translator: Studies in Intercultural Communication*, 2(2), 127-140.

Díaz Cintas, J., & Remael, A. (2007). *Audiovisual Translation: Subtitling*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Díaz Cintas, Jo. (2008). Audiovisual translation comes of age. Delia Chiaro, Christine Heiss, Chiara Bucaria (Ed.), *Between Text and Image: Updating Research in Screen Translation* içinde (1-9. ss.). John Benjamins.

Díaz Cintas, J. (2008). Introduction: The didactics of audiovisual translation. Jorge Díaz Cintas (Ed.), *The Didactics of Audiovisual Translation* içinde (1-8. ss.). John Benjamins.

Dore, M. (2008). *The Audiovisual Translation of Humour: Dubbing the First Series of the TV Comedy Programme Friends into Italian*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Lancaster Üniversitesi.

- Feinberg, L. (1978). *The secret of humor*. Amsterdam: Rodopi.
- Freud, S. (1960). *Jokes and Their Relation to the Unconscious*. Oxford, England: W.W. Norton.
- Gambier, Y. H. (2001). *(Multi) Media Translation: Concepts, practices and research*. John Benjamins Publishing.
- Gambier, Y. (2008). Recent developments and challenges in audiovisual translation research. Delia Chiaro, Christine Heiss, Chiara Bucaria (Ed.), *Between Text and Image: Updating Research in Screen Translation* içinde (11-33. ss.). John Benjamins.
- Grotjahn, M. (1957). *Beyond laughter: Humor and the subconscious*. New York: McGraw-Hill.
- Gruner, C. R. (1997). *The game of humor*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Gruner, C. R. (1978). *Understanding laughter: To be working of wit and humor*. Chicago: Nelson-Hall.
- Karavin, H. (2015). *Translating Humor: A Comparative Analysis of Three Translations of Three Men in a Boat (Mizah Çevirisi: Three Men in a Boat Adlı Romanın Türkçe 'ye yapılan Üç Çevirisinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi.
- Luyken, G. M. v.d. (1991). *Overcoming Language Barriers in Television: Dubbing and Subtitling for the European Audience*. Düsseldorf: The European Institute for the Media.
- Martinez-Sierra, J. J. (2006). Translating Audiovisual Humour. A Case Study. *Perspective Studies in Translatology*, 13(4), 289-296.
- McGhee, P. E. (1979). *Humor: Its origin and development*. San Francisco: W. H. Freeman.
- Morreall, J. (1983). *Taking laughter seriously*. Albany, State University of New York.
- Orero, P. (2004a). *Topics in Audiovisual Translation*. Pilar Orero (Ed.). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Rapp, A. (1951). *The origins of wit and humor*. New York: E. P. Dutton.
- Raskin, V. (1979). Semantic Mechanisms of Humor. *Proceedings of the Fifth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. (325-335. ss.). Berkeley, CA: University of California.
- Raskin, V. (1985). *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht, Reidel.
- Reich, P. (2006). *The Film and The Book in Translation*. (Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi). Masaryk Üniversitesi.
- Ruch, W. (1998). Foreword and Overview. Sense of Humor: A New Look at an Old Concept. W. Ruch (Ed.), *The Sense of Humor: Explorations of a Personality Characteristic* içinde (3-14. ss.). Berlin ve New York: Mouton de Gruyter.
- Salvatore, A., & Raskin, V. (1991). Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model. *Humor: International Journal of Humor Research*, 4(3-4), 293-347.
- Saude, C. J. (2018). *Application of the General Theory of Verbal Humor to texts in The Onion*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Oslo Üniversitesi.
- Sayman, S. A. (2011). *The Quality of Audiovisual Translation in Turkey and The Course of The Production Process: An Empirical Study on The Subtitled and the Dubbed Versions of Will And Grace (Türkiye 'de Yapılan Film Çevirilerinin Kalitesi ve Üretim Süreci Arasındaki İlişki: Will & Grace 'in Dublajlı ve Altyazılı Versiyonları Üzerine Ampirik Bir Çalışma)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi.
- Schaeffer, N. (1981). *The art of laughter*. New York: Columbia University Press.
- Scholtes, E. (2016). *Translation Humour: A Case Study of the Subtitling and Dubbing of Wordplay in Animated Disney Films*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Leiden Üniversitesi.

- Schurcliff, A. (1968). Judged humor, arousal, and the relief theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 360-363.
- Şerban, A. (2004). Introduction to Audiovisual Translation. University of Leeds. Erişim adresi <https://www.slideshare.net/yiling666/introduction-to-audiovisual-translation-by-adriana-serban>
- The Big Bang Theory. (t.y.). Erişim tarihi 22 Ocak 2017, Erişim adresi http://tr.wikipedia.org/wiki/The_Big_Bang_Theory
- Urbano Alcaraz, A. (2015). *The Translation of Humour from Audiovisual Content: an Empirical Analysis*. (Yayınlanmamış Lisans Tezi). Barselona Özerk Üniversitesi.
- Vandaele, J. (1999). Each Time We Laugh’ Translated Humour in Screen Comedy. Jeroen Vandaele (Ed.), *Translation and the (re)location of Meaning: Selected Papers of the CETRA Research Seminars on Translation Studies 1994-1996* içinde (237-272. ss.). CETRA / KULeuven.
- Vázlerová, V. (2011). *Issues in audiovisual translation with focus on humour*. (Yayınlanmamış Lisans Tezi). Palacky Üniversitesi, Çek Cumhuriyeti.
- Zabalbeascoa, P. (2008). The nature of the audiovisual text and its parameters. Jorge Díaz Cintas (Ed.), *The Didactics of Audiovisual Translation* içinde (21-37. ss.). John Benjamins.
- Zabalbeascoa, P. (2005). Humor and translation- an interdisciplinary. *Humor – International Journal of Humor Research*, 18(2), 185-207.
- Zabalbeascoa, P. (1996). Translating Jokes for Dubbed Television Situation Comedies. *The Translator*, 2(2), 235-257.
- Ziv, A. (1984). *Personality and sense of humor*. New York: Springer.